

"אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום" כי בהם כלולות כל תרי"ג מצוות התורה

האיברים, כן מצוה זו שהיא האמונה בה', כוללת את כל רמ"ח מצוות עשה.

וכן מה שאמר רבי שמלאי, כי שס"ה מצוות לא תעשה הן כנגד שס"ה ימות השנה, מגלה לנו המהרש"א כי יום כיפור מכוון כנגד הלא תעשה: "לא יהיה לך אחרים על פני", לכן כמו שלא תעשה זה להתרחק מאלהים אחרים, הוא שורש למה שזהיר אותנו הקב"ה להתרחק מלעבור על אחת משס"ה מצוות לא תעשה, כן יום כיפור הוא שורש לכל שס"ה ימות השנה, כמבואר בגמרא (וימא כ.) שהשטן אין לו רשות לקטרג רק שס"ד ימים בשנה כמספר השטן, אבל ביום כיפורים אין לו רשות לקטרג.

ביאור בעל ה"תניא" על מסירות נפש של קלי הדעת

אמנם ראוי להתבונן בדברי ה"אור החיים" הקדוש הנ"ל, שכתב בסיום דבריו: "לזה נטע ה' בהם מפי אל עליון שרשי ב' עיקרי המצוות, שבזה לא תימוט תורה מזרעינו לעולם ועד". וצריך ביאור איך על ידי שנטע שרשי ב' עיקרי המצוות הללו: "לא תימוט תורה מזרעינו לעולם ועד".

ונראה לבאר כוונתו העמוקה, על פי מה שהאריך בעל ה"תניא" ב"לקוטי אמרים" (פרק יח) לבאר דבר תמוה שנראה בשעת גזירת השמד, שאפילו קלי הדעת ופושעי ישראל שלא יכלו לעמוד בפני יצר התאוה, עם כל זאת סירבו להמיר את דתם ולהתנצר, וקידשו את השם הנכבד במסירות נפש ובקבלת יסורים באש ובמים. ולכאורה יפלא שאם לא הצליחו לעמוד בפני יצר התאוה, על אף שאין במניעתם כל כך יסורים, איך הצליחו לעמוד בפני יסורים קשים ובלבד שלא להמיר דתם.

ומבאר בעל ה"תניא", כי אצל כל איש ישראל אפילו הקל שבקלים ופושעי ישראל, טמונה בפנימיות לבם מצד נשמתם אהבה עצומה לה' למעלה מן השכל, שהיא ירושה שקיבלנו מן האבות הקדושים, ובלשון קדשו: "והענין כי האבות הן הן המרכבה, ועל כן זכו להמשיך נפש רוח נשמה לבניהם אחריהם עד עולם... לכל אחד

ז"ל שהמקראות מוכיחים כן, דאנכי ולא יהיה לך מדברים כאילו הוא עצמו מדבר אליהם [אנכי" ה' אלקיך וגו', לא יהיה לך אלהים אחרים על פני"], ומלא תשא ואילך כאילו מדבר על ידי שליח, דכתיב (שם ז) כי לא ינקה ה', ולא כתיב, כי לא ינקה, וכתיב (שם יא) כי ששת ימים עשה ה', ולא כתיב 'עשיתי', וכתיב (שם יב) אשר ה' אלקיך נותן לך, ולא כתיב, אשר אני נותן לך".

אלא שעתה מוטלת עלינו חובת הביאור להבין ולהשכיל, מדוע באמת בחר הקב"ה להשמיע לישראל מתוך כל תרי"ג מצוות רק את שתי המצוות: "אנכי ולא יהיה לך", שהרי ברור שכל המצוות חשובות בעיני הקב"ה, כמאמרו של רבינו הקדוש (אבות פ"ב מ"א): "והו' זהיר במצוה קלה כבחמורה, שאין אתה יודע מתן שכון של מצוות".

אנכי ולא יהיה לך שורש כל המצוות

פתח דברינו יאיר בדברי ה"אור החיים" הקדוש בפרשתנו (שמות כ-א), שמבאר הטעם שהשמיע הקב"ה לישראל ב' דברות הללו, כי דיבור הראשון: "אנכי ה' אלקיך", כולל את כל רמ"ח מצוות עשה, ודיבור השני: "לא יהיה לך אלהים אחרים", כולל את כל שס"ה מצוות לא תעשה, כמבואר בתיקוני זהר (תיקון כב סד): "אנכי ולא יהיה לך, בתרווייהו תליין פקודין דעשה ולא תעשה". והנה הדברים בלשון קדשו:

"וראיתי לתת טוב טעם בהשמעת ה' לישראל ב' דברות, אנכי ולא יהיה לך, כי הם ב' שרשים לב' כללות המצוות, מצוות עשה, ומצוות לא תעשה, אנכי היא עיקר ושורש כל מצוות עשה, לא יהיה לך וגו' היא עיקר ושורש כל מצוות לא תעשה, לזה נטע ה' בהם מפי אל עליון שרשי ב' עיקרי המצוות, שבזה לא תימוט תורה מזרעינו לעולם ועד".

רעיון זה מבואר גם בדברי המהרש"א בחידושי אגדות (מכות כג: ד"ה תרי"ג), שמבאר לפי זה מה שאמר רבי שמלאי, כי רמ"ח מצוות עשה הן כנגד רמ"ח איבריו של אדם, שראוי לדעת כי הלב הוא האבר המכוון כנגד מצוות עשה: "אנכי ה' אלקיך", לכן כמו שהלב הוא שורש החיות של כל רמ"ח

בפרשתנו פרשת יתרו אנו למדים על המעמד הנעלה והנשגב של מתן תורה לישראל, שהעלה אותנו למדרגה הגדולה של העם הנבחר, שזכה לקבל את התורה מהקב"ה שירד על הר סיני, כמו שכתוב (שמות יט-כ): "וירד ה' על הר סיני אל ראש ההר", ומסר לנו את עשרת הדברות שהם יסוד כל התורה.

הנה כי כן דבר בעתו מה טוב, להתבונן במה שפתח הקב"ה עשרת הדברות בשני דברות הראשונים (שם כ-ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים, לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". והנה שני דברות הללו יש להם חשיבות מיוחדת, מפאת שזכו ישראל לשמוע אותם בהר סיני מפי הקב"ה עצמו שלא על ידי משה רבינו, כמו ששנינו בגמרא (מכות כג:):

"דרש רבי שמלאי, שש מאות ושלוש עשרה [תרי"ג] מצוות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש [שס"ה] לאוין כמנין ימות החמה, ומאתים וארבעים ושמונה [רמ"ח] עשה כנגד איבריו של אדם. אמר רב המנונא, מאי קרא [מאיפה למדנו שיש תרי"ג מצוות], (דברים לג-ד) תורה צוה לנו משה מורשה, תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי [תרי"א מצוות ששמענו ממה, אבל שתי המצוות] אנכי ולא יהיה לך, מפי הגבורה שמענום".

נמצינו למדים מדברי רבי שמלאי, כי תרי"ג מצוות התורה מתחלקות לשני חלקים, חלק אחד הוא שתי המצוות שהם שני דברות הראשונים: "אנכי ולא יהיה לך", אשר שמענו מפי הקב"ה בעצמו, ואילו שאר תרי"א מצוות כמספר תורה שמענו רק ממשה רבינו, שעל כך רומז הכתוב: "תורה צוה לנו משה". ומזה נשכיל להבין כי גם שמונה הדברות האחרונים מעשרת הדברות שמענו מפי משה רבינו.

ומה נעימים הם דברי "רבינו יוסף בכור שור" [מגדולי תלמידיו של רבינו תם] בפרשתנו (שמות כ-א ד"ה וידבר אלקים), שהביא הוכחה ברורה לכך בשם רבי יוסף קרא [הזכירו רש"י (משלי יח-כב):

"רבותינו אמרו, כי אנכי ולא יהיה לך שמענו מפי הגבורה, והשאר ממה, ופירש רבי יוסף קרא

**אור החיים: הקב"ה נטע בנו שרשי המצוות אנכי ולא יהיה:
"שבזה לא תימוט תורה מזרעינו לעולם ועד"**

**שיטת הקדושת לוי: הקב"ה השמיע לישראל "אנכי ולא יהיה",
כדי להשריש בהם מסירות נפש על האמונה**

**שיטת בעל התניא: אפילו קלי הדעת מוסרים נפשם
על קדושת השם מצד ירושה שקיבלו מהאבות הקדושים**

**מהרש"א: הלב הוא כנגד: "אנכי ה' אלקיך",
יום כיפור הוא כנגד: "לא יהיה לך אלהים אחרים"**

ואחד כפי מדרגתו וכפי מעשיו... אפילו לקל שבקלים ופושעי ישראל".

אך מה שאנו רואים פושעי ישראל שאינם מקיימים מצוות ה', הסיבה לכך היא כי אהבה זו היא אצלם בבחינת שינה והסתרה, מכוסה בלבוש שק של עוונות ופשעים. אמנם כאשר בא אותו קל דעת לניסיון של המרת הדת וכפירה בה', כי אז מתעוררת האהבה המוסתרת בפנימיות לבו משנתה העמוקה, ומתפרצת בשלהבת אש קודש, אשר מים רבים לא יוכלו לכבות אהבתם לה', ואפילו קלי הדעת מוכנים למסור את נפשם על קדושת ה', כדי שלא לפגום ולעקור את אהבת ה' שירשו מן האבות הקדושים.

ביאור ה"קדושת לוי" על מסירות נפש של קלי הדעת

אמנם בדברי ה"קדושת לוי" (פרשתנו ד"ה כי לבעבור) מצינו ביאור אחר, מדוע מוכן אפילו הקל שבקלים למסור נפשו על קדושת השם, כי מסירות נפש זו שורשה ממה שמענו מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו את שני הדברות "אנכי ולא יהיה לך", והנה הם דבריו הקדושים בפרשתנו על הכתוב (שמות כ-ז):

"כי לבעבור נסות אתכם בא האלקים. פירוש, כי זה שאמר הקב"ה בעצמו אנכי ולא יהיה לך, נרשם ונחקק בלב כל איש ישראל, עד שאפילו הקל שבקלים מוסר נפשו על קידוש שמו יתברך, וזה לבעבור נסות, שתעמדו בניסיון".

ונראה להוסיף תבלין בהבנת דבריו הקדושים על פי מאמר המדרש (שיר השירים רבה א-טו):

"בשעה ששמעו ישראל אנכי ה' אלקיך, נתקע תלמוד תורה בלבם, והיו למדים ולא היו משכחין, באו אצל משה ואמרו, משה רבינו תעשה את פרוזביון - שליח בינותינו, שנאמר (שמות כ-כז) דבר אתה עמנו ונשמעה ועתה למה נמות, ומה הנייה יש באבידה שלנו, חזרו להיות למדים ושוכחים.

אמרו, מה משה בשר ודם עובר אף תלמודו עובר, מיד חזרו באו להם אל משה, אמרו לו, משה רבינו, לוואי יגלה לנו פעם שניה, לוואי (שיר השירים א-ב) ישקני מנשיקות פיהו, לוואי יתקע תלמוד תורה בלבנו כמות שהיה. אמר להם, אין זו עכשיו, אבל לעתיד לבוא הוא, שנאמר (ירמיה לא-לב) ונתתי את תורתך בקרבם ועל לבם אכתבנה".

הרי מבואר כי אם היו ישראל שומעים את התורה מפי הקב"ה, כי אז היתה התורה חקוקה בקרבם ולא היו שוכחים אותה לעולם, אולם משום שאמרו למשה: "דבר אתה עמנו ונשמעה" נשתכחה התורה מהם, ולכן מבקשים ישראל מהקב"ה:

"ישקני מנשיקות פיהו", שנזכה שוב לשמוע תורה מפי הקב"ה כדי שלא תשתכח תורה מיישראל.

נמצא לפי זה כי שני הדברות "אנכי ה' אלקיך", "לא יהיה לך אלהים אחרים", שהוא שורש האמונה ששמענו מפי הקב"ה, נשאר מושרש בקרב כל אחד מישראל ואינו משתכח לעולם. הנה כי כן הרווחנו להבין דברי ה"קדושת לוי", שאפילו הקל שבקלים מוכן למסור נפשו על קדושת ה', כי מה שמענו מהקב"ה בעצמו נחקק והושרש בקרבם.

מעתה יאירו עינינו להבין מה שכתב ה"אור החיים" בלשון קדשו: "לזה נטע ה' בהם מפי אל עליון שרשי ב' עיקרי המצוות, שבזה לא תימוט תורה מזרעינו לעולם ועד". והרי הם ממש כדברי ה"קדושת לוי", כי מטעם זה אמר הקב"ה ב' דברות הללו, כדי ששורש כל המצוות יחקק בתוך נפשות ישראל ולא ישכח לעולם, אלא שהוסיף על כך כי על ידי זה מובטח שלא תישכח מהם התורה לעולם ועד, שהרי כל מצוות התורה כלולות בשני הדברות הללו ששמענו מפי הקב"ה.

ונראה להשוות דברי בעל ה"תניא" עם דברי ה"קדושת לוי" בבחינת (עירובין יג): "אלו ואלו דברי אלקים חיים", כי מה שהשמיע הקב"ה לכל ישראל את שני הדברות הראשונים "אנכי ולא יהיה לך", הוא רק משום שכבר קיבלו נפש רוח ונשמה ירושה מן האבות הקדושים, ועל ידי זה היו ראויים לשמוע מהקב"ה את שני הדברות הראשונים, כדי לחקוק בנפשותיהם אמונה איתנה בה' לעולם ועד, נמצא כי שני הביאורים עולים בקנה אחד כפתור ופרח.

"אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד"

רחש לבי דבר טוב לבאר מה שבחר הקב"ה, להשמיע לנו בשעת מתן תורה בהר סיני, רק שני דברות הראשונים: "אנכי ולא יהיה לך", בהקדם לבאר שיח סוד שרפי קודש בין התנא הקדוש רבי עקיבא לתלמידיו, בשעה שהרומיים הרשעים סרקו את בשרו במסרקות של ברזל, על שהפר את גזירת

המלכות שלא ללמוד תורה, והוא הקהיל קהילות ולימדם תורה, כמבואר בגמרא (ברכות סא):

"תנו רבנן פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהילות רבים ועוסק בתורה... אמרו לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לרבי עקיבא וחבשוהו בבית האסורים... בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים.

אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן, אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, (דברים ו-ה) בכל נפשך, אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבוא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה בת קול ואמרה, אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד."

וצריך ביאור: א) מה נתכוונו תלמידי רבי עקיבא בשאלתם: "רבינו עד כאן", ובהשקפה ראשונה אין לו שום הבנה. ב) מהו החידוש שגילתה לנו הבת קול בהכרזה: "אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד", הלא דבר זה הוא ברור לכל גם בלי הבת-קול, ובהכרח שהבת-קול הוסיפה לנו איזה חידוש שלא ידענו, ובכך מהו החידוש של הבת-קול בכך שיצאה נשמתו באחד.

חסיד גדול מותר למסור נפשו על כל מצוות התורה

ונראה לבאר כל זה על פי מה שנפסק להלכה בשלחן ערוך (יו"ד סימן קנו ס"א): "כל העבירות שבתורה, חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים, אם אומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג, אם הוא בצנעה יעבור ואל יהרג". ומקור הדבר בגמרא (יומא פה): "שלמדו כי פיקוח נפש דוחה כל המצוות שבתורה, מלבד ג' עבירות החמורות, ממה שכתוב (ויקרא יח-ה): "ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם אני ה' - "וחי בהם ולא שימות בהם".

כל אחד מהם כלול בדיבור אחד, על כן מצד השי"ת נותן התורה נוח לו לאדם שנברא.

על פי דברי המהרש"א יומתק להבין מה שכתבו התוספות (ע"ז ה. ד"ה שאלמלא): "ואף על גב דאמרין פרק קמא דעירובין נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא, היינו בתחילת לידתו שאין ידוע מה יהא בסופו, אבל כשהוא צדיק אשריו ואשרי הדור שהוא בתוכו". לפי האמור הביאור בזה, כי צדיק שהוא זהיר בכל המצוות קלות כבחמורות, הרי זה משום שהתעלה למדרגה גדולה שהוא משיג איך כל המצוות כלולות בשני הדברות: "אנכי ולא יהיה לך", אם כן אצלו כמו אצל הקב"ה אין הלא תעשה מרובים על העשין, אלא שניהם שווים וכלולים בשני הדברות, ולכן על הצדיק לכולי עלמא נח לו שנברא.

יומתק לפרש בזה סיום המאמר בגמרא (עירובין שם): "נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא יפשפש במעשיו". כלומר הן אמת שמצד המקבלים נוח לו שלא נברא כיון שהלא תעשה מרובים, אולם עכשיו שנברא העצה על כך היא, "יפשפש במעשיו", עד שיגיע לידי השגה שכל מעשיו כלולים באנכי ולא יהיה לך, ועל ידי זה יהיה נוח לו שנברא כיון שהלא תעשה אינם מרובים על העשין.

"לפיכך הרבה להם תורה ומצוות"

ועתה בא וראה מה שכתב דרושי הצ"ח להגה"ק בעל "נודע ביהודה" (דרוש ד), לפרש על פי דברי המהרש"א כמין חומר מאמר המשנה (מכות כג): "רבי חנניא בן עקשיא אומר, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, שנאמר (ישעיה מב-כא) ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר". בהקדם לבאר דקדוק לשון הגמרא (שם): "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום". וצריך ביאור מה שבחרו לזכות את הקב"ה בתואר "גבורה" שהיא מדת הדין.

וביאר הענין על פי המבואר בגמרא (קידושין מ): "מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה", אבל בעבודה זרה גם מחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה. ויש להקשות כי מאחר שכל המצוות לא תעשה כלולות בדיבור: "לא יהיה לך אלהים אחרים", היה ראוי לומר שגם מחשבה רעה של לא תעשה הקב"ה מצרפה למעשה, שהרי כל עבירה היא בכלל עבודה זרה. אך התירוץ על זה הוא כפי שכתב בלשון קדשו:

"ולפי זה אומר אני, אם היה הקב"ה מודיע לנו כל המצוות בטעמם, לגלות איך שכולם נכללים באנכי [ולא יהיה לך], היינו נענשים על כל העבירות

קושיית ה"ישמח משה" על מה שנפסק, שחסידי גדול וירא שמים מותר למסור נפשו על כל מצוות התורה

צדיקים משיגים שכל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך, וצריך למסור נפשו עליהם כמו על עבודה זרה

שאלת תלמידי רבי עקיבא: "עד כאן", האם גם על לימוד התורה צריך מסירות נפש כמו על עבודה זרה

רבי עקיבא מסר נפשו על לימוד התורה,

כי זכה להשיג איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך

וזהו שדקדקו לומר: "נמנו וגמרו", אחרי שנמנו על מספר מצוות עשה ומספר מצוות לא תעשה וראו שהלא תעשה מרובים, גמרו אומר: "נוח לו לאדם שלא נברא", כי אם לא היה נברא לא היה יכול לעבור על הלא תעשה שהם מרובים מהעשין, אבל אחרי שנברא הרי הוא רחוק מקבלת שכר על המצוות עשה, וקרוב להפסד לקבל עונש על עבירת הלא תעשה. עד כאן דברי המהרש"א.

אמנם כבר תמחו המפרשים איך אפשר לומר שנוח לו לאדם שלא נברא, שהרי כלל גדול הוא שהקב"ה ברא את האדם כדי להיטיב לברואיו, ומקור הדבר בדברי האריז"ל (ע"ח שער הכללים פ"א): "כשעלה ברצונו יתברך שמו לברוא את העולם כדי להיטיב לברואיו", ואיך יעלה על הדעת שנוח לו לאדם שלא נברא, וכבר נאמרו ונשנו בזה הרבה תירוצים למצוא דרכים שיהיה נוח לאדם שנברא.

החידוש הגדול של המהרש"א

אולם ראוי להעיר כי המהרש"א עצמו (שם) כבר עמד על כך, והוסיף להקשות שהרי אחרי בריאת האדם כתוב (בראשית א-לא): "וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", הרי מבואר שגם בריאת האדם היא טוב, ואיך אפשר לומר שנוח לו שלא נברא. ומתרוץ בדרך נפלא על פי מאמר הגמרא הנ"ל: "אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום". ומבאר המהרש"א הטעם לכך כמו שכבר נתבאר, כי ב' מצוות אלו כוללות כל תרי"ג מצוות, "אנכי ה' אלקיך" שורש כל מצוות עשה, "לא יהיה לך אלהים אחרים" שורש כל מצוות לא תעשה.

לפי זה מבאר המהרש"א, כי הן אמת שמצד מקבלי התורה שאינם משיגים איך כל המצוות כלולות בשני הדברות, נוח להם שלא נבראו כיון שלגביהם הלא תעשה מרובים, אבל מצד הקב"ה נותן התורה בהר סיני, שכל מצוות עשה כלולות בדיבור אחד: "אנכי ה' אלקיך", וכל מצוות לא תעשה כלולות בדיבור אחד: "לא יהיה לך אלהים אחרים", אין הלא תעשה מרובים על העשין שהרי

ונחלקו הפוסקים בשאר המצוות שהדין הוא יעבור ואל יהרג, האם רשאי להחמיר על עצמו להיהרג ולא לעבור או לא. הרמב"ם פסק (הלכות יסודי התורה פ"ה ה"ד): "כל מי שנאמר בו יעבור ואל יהרג, ונהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו". אבל התוספות כתבו (ע"ז כז: ד"ה יכול): "ואם רצה להחמיר על עצמו אפילו בשאר מצוות רשאי, כמו רבי אבא בר זימרא דירושלמי שהיה אצל עובד כוכבים, אמר לו אכול נבילה ואי לא קטלינא לך, אמר לו אי בעית למיקטלי קטול, ומחמיר היה דמסתמא בצנעא הוה".

הפוסק הגדול הש"ך (ח"מ סימן קנז ס"ק ב) מכריע להלכה כשיטת הרמב"ם שאסור למסור נפשו על שאר המצוות, אבל אדם גדול וחסיד וירא שמים רשאי לקדש השם ולמסור עצמו אפילו על מצוה קלה. ותמה על כך הגה"ק בעל "ישמח משה" (פרשת כי תשא): "ולכאורה יש להפליא, הכי בשביל שהוא חסיד וירא שמים ישתנה דינו, הלא כתיב וחי בהם".

תכלית ההשגה שכל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך

חשבתי דרכי לבאר הטעם שאדם גדול מותר לו למסור נפשו על כל המצוות, על פי מה ששינוי בגמרא (עירובין יג): "שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא".

והנה ידוע מה שביאר המהרש"א בחידושי אגדות (מכות כג: ד"ה תרי"ג) דקדוק הלשון: "נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא", שעמדו על מנין המצוות, וראו כי מספר מצוות לא תעשה שהן שס"ה, מרובה על מספר מצוות עשה שהן רק רמ"ח. נמצא כי אחרי שנברא האדם הוא יכול לקיים רמ"ח מצוות עשה, אבל הוא עלול לעבור על שס"ה לא תעשה המרובים, אבל אם לא היה נברא, הן אמת שלא היה יכול לקיים רמ"ח מצוות עשה, אבל לעומת זה לא היה עובר על שס"ה לא תעשה.

בעונש חמור של עבודה זרה, כי גם הם נכללים בלא יהיה לך, והיינו נענשים גם על המחשבה כמו בעבודה זרה, דכתיב (יחזקאל יד-ה) למען תפוש בני ישראל בלבם.

לכן אמר רבי חנניא בן עקשיא, רצה הקב"ה לזכות את ישראל, היינו לדונם לזכות ולא להענישם על המחשבה, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, דוק בדבריו שלא אמר סתם, לפיכך הרבה תורה ומצוות, אלא הרבה להם - להם דייקא, שהרבה מצדם ולא מצד הנותן.

וזהו שאמרו בגמרא, אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענום, כי ידוע שגבורה היינו מדת הדין, ומצד מדת הדין היה צריך להיות, שגם מצד המקבלים יהיה הכל בכלל אנכי ולא יהיה לך, אלא ה' חפץ למען צדקו, ה' דייקא מדת הרחמים הוא חפץ להצדיק, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות."

אצל הצדיקים כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך

בדרך זו במסילה נעלה לבאר, מדוע דוקא אדם גדול חסיד וירא שמים מותר למסור נפשו על כל מצוות התורה, כי הן אמת שלגבי רוב ישראל מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה, מאחר שהם בבחינת: "הרבה להם תורה ומצוות", שהרי אינם משכילים להבין איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך, ולכן אינם צריכים למסור נפשם על כל המצוות מלבד ג' עבירות החמורות.

אך לגבי אדם גדול חסיד וירא שמים שכבר הגיע לידי מדרגה זו, שמרגיש בפועל איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך, נמצא כי בשבילו לעבור אפילו על מצוה קלה, הרי זה כאילו הוא עובר על אנכי ולא יהיה לך, והרי זה ממש כאילו עובד עבודה זרה אשר הדין הוא יהרג ואל יעבור, לכן כאשר הוא מרגיש שעבירה קלה זו פוגמת באנכי ולא יהיה לך מותר לו למסור נפשו.

ויש לפרש בזה הסמיכות בפרשה ראשונה של קריאת שמע, בין האמונה באחדות ה' למצות אהבת ה' (דברים ו-ד): "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך". על פי מה שדרשו במשנה (ברכות נד-): "ובכל נפשך, אפילו הוא נוטל את נפשך". לפי האמור יש לפרש הכוונה בזה, שיזכה האדם לאהוב את ה' במדרגה כל כך גדולה, עד שימסור נפשו על קיום כל המצוות, כמו שמוסר נפשו על האמונה באחדות ה', כי ירגיש בפועל איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך שהיא אחדות ה'.

על פי האמור נשכיל להבין מה שדרשו בגמרא (יבמות קכא): מקרא שכתוב (תהלים נ-ג): "וסביבו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם סביבו כחוט השערה". כי היות שהם זוכים לעלות למדרגה כל כך גבוהה, עד שהם משכילים להבין איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך, נמצא שכל עבירה קלה נחשבת כעבודה זרה שמחשבה רעה הקב"ה מצרפה למעשה, לכן מדקדק הקב"ה עמהם כחוט השערה להענישם גם על מחשבה קלה.

יומתק לבאר בזה מה ששינוי בגמרא (מגילה יח-): "מנין שקראו הקב"ה ליעקב אל, שנאמר (בראשית לג-כ) ויקרא לו אל אלקי ישראל... ויקרא לו ליעקב אל, ומי קראו אל, אלקי ישראל". נקדים מה שכתב ב"אגרא דכלה" (פרשת ויצא) לפרש (בראשית כח-זו): "וויקץ יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי".

וביאר בדברי קדשו, כי יעקב אבינו זכה להשיג במקום המקדש איך כל המצוות כלולות בשני הדברות: "אנכי ולא יהיה לך". וזהו שאמר: "אכן יש ה' במקום הזה", ובזכות השראת השכינה במקום זה, "ואנכי לא ידעתי", זכיתי לדעת ולהשיג איך כל המצוות כלולות בדיבור "אנכי" ה' אלקיך, ובדיבור "לא" יהיה לך אלהים אחרים עכדה"ק.

מעתה יש לומר כי מטעם זה קרא הקב"ה ליעקב בשמו א"ל, לרמוז שדבק כל כך בה' עד שזכה להשיג את שני הדברות, שעתידי הקב"ה בעצמו להשמיע לכל ישראל בהר סיני. זאת ועוד, שזכה להשיג איך כל המצוות כלולות בשני הדברות "אנכי ולא יהיה לך", לכן ראוי הוא להיקרא בשמו של הקב"ה א"ל, שהוא ראשי תיבות של שני הדברות אנכי ל'א.

רבי עקיבא מסר נפשו על לימוד התורה

מעתה יאירו עינינו להבין שיח סוד שרפי קודש בין רבי עקיבא לתלמידיו, ונפתח בדברי הגמרא: "בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרוקות של ברזל, והיה מקבל עליו עול מלכות שמים". פירוש, שקרא קריאת שמע כדי לגלות בכך שהוא מוסר נפשו על אחדות ה': "ה' אלקינו ה' אחד", שהכופר בזה הרי הוא עובד עבודה זרה, וצריך למסור נפשו על כך.

אולם תלמידיו שלא הבינו דבר זה, התפלאו על רבי עקיבא שמסר נפשו ללמד תורה ברבים, שהרי לימוד התורה אינו מג' עבירות החמורות שצריך למסור נפשו עליהן, וזהו שאמרו לרבי

עקיבא בפליאה גדולה: "רבינו עד כאן", האם עד כאן יש חובה למסור נפשו על קדושת השם אפילו על לימוד התורה, אשר מזה נלמד להלכה שצריך כל אחד למסור נפשו אפילו על לימוד התורה.

על כך השיב להם רבי עקיבא: "כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו". כלומר כל ימי הצטערתי שאזכה לבוא למדרגה גדולה זו, שיתקיים בי הפסוק: "ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך", אשר על כך דרשו: "אפילו הוא נוטל את נפשך", שאמסור נפשי על כל המצוות, בהיותי מרגיש שהן כלולות באנכי ולא יהיה שהוא אחדות ה', "ועכשיו שבא לידי", שזכיתי לבוא למדרגה זו "לא אקיימנו". אבל סתם אדם שלא הגיע למדרגה זו, אסור לו למסור נפשו על כל המצוות.

ויש להוסיף פרפרת נאה על פי המבואר ב"לקוטי תורה" לרבינו האריז"ל (פרשת ויחי), כי רבי עקיבא היה ניצוץ הקדוש של יעקב אבינו, ורמוז בפסוק (בראשית מט-כד): "מידי אביר יעקב" - אביר יעקב הוא אותיות רבי יעקב"א. לפי זה יש לומר כי כמו שיעקב אבינו השיג איך כל המצוות כלולות באנכי ולא יהיה לך, כפי שרמז באומרו: "ואנכי לא ידעתי", כן רבי עקיבא הניצוץ שלו היה במדרגה זו, לכן מסר נפשו על כל המצוות שהן כלולות באחדות ה'.

מספרים לנו חכמינו ז"ל: "היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד", כלומר אף שמסר נפשו רק על לימוד תורה ברבים, היה מאריך "באחד" בפסוק: "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד", כי הרגיש בנפשו שהוא מוסר נפשו על אחדות ה', שהוא בכלל ג' עבירות שצריך למסור נפשו שלא לכפור באחדות ה', עד שאכן יצתה נשמתו באחד.

על כך: "יצתה בת קול ואמרה, אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד". פירוש, הבת-קול העידה בזה עדות נאמנה על רבי עקיבא שיצאה נשמתו "באחד", כי הוא אכן מסר נפשו כדת וכדין על מצות אחדות ה', בהיותו מרגיש בגודל קדושתו שאם לא ימסור נפשו ללמד תורה ברבים, הרי זה מבחינתו ח"ו כפירה באחדות ה'. וזהו שהכריזה הבת-קול: אשריך רבי עקיבא שיצאה נשמתך באחד."

הנה כי כן הרווחנו להבין מה שבחר הקב"ה להשמיע לנו בהר סיני רק את שני הדברות הראשונים: "אנכי ולא יהיה לך", כדי ללמדנו כי התכלית הרצויה היא, שיזכו כל ישראל להיות במדרגת רבי עקיבא, להבין ולהשכיל איך כל המצוות כלולות בשני הדברות "אנכי ולא יהיה לך".

לרפואה השלימה של האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני שתחי' - נדבת משפחת מהדב הי"ו -

לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com